

כל הארץ מחאות

אורנה אנג'ל

אדריכלית, פעילה פוליטית
ופעילה סביבתית

השנה נחגוג כולנו את יום העצמאות ה־70 למדינת ישראל, אך נדמה שבמקום לשורר "כל הארץ דגלים" נכון יהיה לזמר הפעם: "כל הארץ מחאות". בעבר הלא־רחוק רווחה התחושה, שיציאה של הציבור אל הרחובות להפגנות מחאה קלאסיות עברה מן העולם, כי כולנו הפכנו להיות "חיות מקלדת", שמסתפקות בהבעת מחאה וירטואלית

הציבור בישראל איבד את האמון במערכות השלטון ואין לו דרך ממשית להשפיע על קבלת החלטות ציבוריות הרלוונטיות לחייו ☹️ השלטון גם לא משתף אותנו בהחלטות אלה ☹️ כל שנותר לו הוא להילחם על כך שקולו יישמע בדרך של מחאה ציבורית

ברשתות החברתיות בלי לצאת מהבית. אך בשנים האחרונות, ובעיקר מאז קיץ 2011, הפכו הרשתות החברתיות לכלי שמאפשר לציבורים שונים להתאגד סביב נושאים הקרובים ללבם, ולארגן בכוחות משותפים הפגנות ומפגני מחאה עצמאיים שאינם תלויים במימון או בחסות של גוף פוליטי או רעיוני ממוסד. המחאות יכולות להיות מתמשכות וארוכות טווח או קצרות מועד; הן יכולות לעסוק ברעיונות רחבים, כמו יוקר המחיה או השחיתות הציבורית, או בנושאים מקומיים ונקודתיים, כמו יעילות איסוף הזבל ברשות מקומית כזו או אחרת; הן יכולות להיות כנגד גופי ממשל או כנגד גורמים פרטיים; הן יכולות, עם הזמן, להצמיח התארגנות ממוסדת, או להישאר עד סופן ללא הנהגה רשמית – כל נושא וכל עניין מוליד את המחאה הייחודית לו.

הממסד הפוליטי, וכמוהו גם גופים עסקיים פרטיים, שהמחאות הציבוריות השונות מופנות כנגדם, עדיין מנסים לחפש מיהו הגורם האינטרסנטי שעומד מאחורי המפגינים: קרנות בעלות אידאולוגיה פוליטית מנוגדת לעמדות ממשלת ישראל? גורמים עוכרי ישראל מהנכר? מפלגות מקומיות שאינן מרוצות מהכרעת הרוב בבחירות? ארגונים בעלי עמדות רדיקליות בנושאי סביבה וכלכלה? גופים עסקיים בעלי עניין? העיסוק בחיפוש אחר הגוף המממן או האחראי למחאות מעיד יותר מכול על חוסר הבנה של העולם החדש שבו אנו חיים. אם בעבר, כדי להצליח לגייס כמה עשרות, מאות או אלפי אנשים מכל רחבי הארץ, שיש להם עניין, תשוקה ושאפה לפעול

למען מטרה משותפת כלשהי, נחוץ היה גוף ממוסד, בעל פריסה רחבה ומשאבים רבים, כיום, די בניסוח מוצלח של פוסט בפייסבוק, שתוך כמה שעות הופך ויראלי, כדי לסחוף המוני אנשים לקום ולעשות מעשה. התאגדויות ספונטניות ובלתי ממוסדות יכולות להיווצר היום בקלות יחסית, וכמעט ללא כל עלות – לעתים הן יישארו מקומיות ומצומצמות, ולעתים, כאשר מדובר בנושא שמעניין ציבורים רחבים, הן יסוקרו בעיתונות הארצית רחבת ההיקף, ויצליחו להגיע אל רבבות אנשים, בלא יד מכוונת או ארגון גג.

יש מחאות ציבוריות שמצליחות להשיג את מטרותן, בייחוד כאשר מדובר במטרה ממוקדת ומוגדרת מראש, כמו למשל, מניעה של פרויקט מסוים או השגת הטבה כזו או אחרת עבור ציבור מוגדר, אבל פעמים רבות, השינויים שהן יעוררו לא יהיו ישירים או חד-משמעיים. אם נחזור, למשל, למחאה הציבורית הגדולה ששטפה את הארץ בקיץ 2011, אי אפשר להצביע על הישג אחד משמעותי וברור שהולידה – היו כמה עניינים נקודתיים שטופלו הודות לה. אבל גם היום, יותר משש שנים לאחריה, מחירי הדיור ויוקר המחיה, הנושאים שהציתו אותה, עדיין יקרים מדי עבור האזרח הממוצע בישראל. אבל אם נתבונן במה שקרה בארץ מאז, נגלה שלאותו קיץ הייתה השפעה רבה על החברה בישראל: הנושאים הכלכליים והחברתיים תופסים כיום מקום מרכזי יותר בשיח הציבורי והפוליטי, וגם אם הפתרונות טרם נראים באופק, ברור לכל מי שמבקש את אמון הציבור, שיהיה עליו להידרש לנושאים הללו.

"מחאת האוהלים" אולי נעלמה משדרות רוטשילד בתל אביב, אבל היא ממשיכה להתקיים בעוצמות ובמוקדים שונים ברחבי הארץ – ועובדה זו מוכיחה, שחשוב לנו להשמיע את קולנו ולזעוק את זעקותינו, גם אם לא תמיד נשיג את המטרות שעבורן אנו נלחמים, כי אנחנו לא מאמינים שהאנשים שנבחרו על ידנו על מנת לייצג אותנו, יעשו זאת עבורנו.

שיטת הממשל בישראל מאפשרת לנו לבחור מפלגה בבחירות הכלליות, אבל יש לנו השפעה מזערית על הרכב הרשימה, או על התנהלותה במהלך הקדנציה. נבחרי הציבור שלנו תמיד יכולים לפטור את עצמם מהצורך לתת לנו דין וחשבון על עמידתם בהתחייבויות שנתנו לנו, כי הם תמיד נמצאים בסד של שיקולים קואליציוניים כאלה ואחרים, ותמיד יש להם מישהו או משהו שיוכלו לגלגל לפתחו את האחריות על מחדליהם. אנחנו הולכים לקלפי, ועוד לפני ששללנו את הפתק, אנחנו כבר יודעים שלא

הקיימות, בקצרה, שואפת להתנהלות שמספקת פתרונות לאתגרי ההווה בלי לפגוע בצורכי הדורות הבאים. בפועל, הגישה הזאת מחייבת בחינה של כל יוזמה או פעולה בשלושה ממדים: כלכלי, סביבתי וחברתי, וגיבוש דרכי פעולה שייקחו בחשבון כמה שיותר שיקולים בכל שלושת הממדים. ככל שהחפיפה בין שלושת הממדים רבה יותר, כך סיכויי ההצלחה של היוזמה לאורך זמן גבוהים יותר – כלומר, היא קיימותית יותר. כיום, במדינות המפותחות כמעט בלתי אפשרי להוציא אל הפועל יוזמה או פרויקט בלי לעמוד בתנאי סף מסוימים של מדדי הקיימות של הגוף היוזם.

אחד העקרונות המרכזיים בניהול קיימות הוא שיתוף מחזיקי עניין: תהליך שמחייב שיח מתמשך ומנגנונים של שיתוף פעולה עם כל הגורמים והאנשים שרואים את עצמם בעלי עניין ביוזמה או בפרויקט כלשהו. מדובר בתהליך מורכב, שדורש השקעה רבה מאוד של משאבים ולמידה, אבל הוא מבטיח ניהול שמביא בחשבון שיקולים רבים יותר, וראייה רחבה וארוכת טווח של הפעילות. "הציבור" הוא לא מאסה גדולה של אנשים. זו אינה ישות אחת. כל "ציבור" מורכב מצבר של "קהלים", שהעניין שלהם בנושאים שונים נובע מסיבות ומניעים שונים. באמצעות אינטראקציה עם מחזיקי העניין מקבלי ההחלטות יכולים ללמוד עובדות שישפרו את התהליכים שעליהם הם מופקדים. הציבור יכול לספק למקבלי ההחלטות מידע שלא היה להם, ושישפיע על החלטותיהם ויביא לתוצאה טובה יותר.

הניסיון שנצבר בעולם, הן במגזר הציבורי הן במגזר הפרטי, מלמד אותנו, שמפוי מחזיקי עניין ושיתוף אמיתי שלהם לאורך כל התהליך שרוצים לקדם, מבטיחים תוצאות טובות יותר, פחות בזבוז זמן ומשאבים על ניהול משברים והתנגדויות והצלחות ארוכות טווח. כשהציבור מרגיש שקולו נשמע באמת, ושיש לו דרך להשפיע על קבלת ההחלטות, גם אם בסופו של התהליך, ההחלטה איננה מקובלת עליו, הוא מסוגל לחיות איתה, ואינו מרגיש צורך למחות כנגדה.

למרבה הצער, ישראל עדיין מפגרת אחרי רוב מדינות ה-OECD באימוץ גישת הקיימות, ולא מתקיימים בה די תהליכים אמיתיים של שיתוף מחזיקי עניין. לכן אנו עדים למציאות שבה הציבור מרגיש שאין לו אמון במערכות השלטון, אין לו דרך ממשית להשפיע על קבלת ההחלטות הציבוריות הרלוונטיות לחייו, וכל שנותר לו הוא להילחם על כך שקולו יישמע באמצעות מחאה ציבורית. ■

נקבל את מה שרצינו – בין שהמפלגה שבחרנו תהיה בממשלה ובין שתהיה באופוזיציה. אנחנו לא מאמינים שהשיקולים של המנהיגים שלנו יהיו ענייניים ונטולי אינטרסים זרים. אנחנו לא מאמינים שמקבלי ההחלטות באמת מחויבים לנהל את המדינה שלנו בצורה אחראית ויעילה. אנחנו לא מאמינים למי שמספרים לנו שתקציב המדינה אינו מספיק כדי לענות על הצרכים שלנו. אנחנו יודעים שיש שחיתות וביורוקרטיה מסורבלת ויקרה, העדפת מקורבים ובזבוז משאבים פופוליסטי – ולכן, כשמתעורר עניין שנמצא בנפשנו, אנחנו רוצים למחות. לעתים המחאה שלנו תצליח להזיז משהו בכיוון שנראה לנו חיובי, ולעתים היא תשחרר חלק מקיטור התסכול והזעם שאנחנו אוגרים בתוכנו לנוכח העוולות שאנחנו נתקלים בהן מדי יום.

ברור, שבכל חברה אנושית תמיד תהיה מידה מסוימת של חוסר שביעות רצון, משום שכל פרט מהפרטים חייב להתפשר, במידה כזו או אחרת, על רצונותיו ושאיפותיו לטובת צורכי הכלל. אבל כשהמאסה של חוסר שביעות הרצון הופכת קריטית, מתקבלת חברה לא מתפקדת, הכוללת מנגנונים לא יעילים, שעסוקים דרך קבע ב"כיבוי שרפות" של מחאות נקודתיות. אין תוכנית-על. אין שיטת ניהול. אין חזון כללי, רק ניהול משברים היסטרי, שבסופו של דבר מוליד פתרונות חלקיים.

מחאה יכולה להוליד הישגים חשובים, אבל חשוב להבין, ששפת המחאה היא שפה של מאבק וכיפופי ידיים, וכשמגיעים לשלב הזה בשיח הציבורי, באופן טבעי, קשה מאוד להגיע לפתרונות טובים עבור הכלל. כשיש מאבק בין שני צדדים – כל צד ינסה לצאת כשידו על העליונה. כדי שמישהו יצא מנצח, מישהו אחר חייב להפסיד. כשמנהלים גופי ענק, כמו תאגידים, רשויות ציבוריות וכמובן מדינות, לכל פעולה ולכל צעד יש השפעות מרחיקות לכת על ציבורים אדירים, ולכן יש לשאוף לכך שההחלטות של מקבלי ההחלטות יהיו כאלה שכל הגורמים המושפעים מהן יוכלו לחיות איתן בשלום. לא ייתכן שההחלטות מרחיקות לכת יותרו ציבורים גדולים בהרגשה של הפסד או כישלון. לא כולם חייבים להיות מאוהבים בכל החלטה, אבל כולם, או לפחות כמעט כולם, צריכים להרגיש, שההחלטות הן הגיוניות וסבירות.

גישת הקיימות והאחריות החברתית

גישת הניהול המובילה כיום בעולם המערבי היא גישת הקיימות, שמוכרת גם כגישת האחריות החברתית. גישת